

Posudek na disertační práci

Stanislav Kokoška,

Prag im Mai 1945. Die Geschichte eines Aufstandes.

Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze 2009,
269 s.

Literatura hodnotící Pražské povstání v květnu 1945 je sice poměrně bohatá, avšak platí to spíše o četnosti dílčích pohledů, jež vnímají tuto historickou událost z různých zorných úhlů, než o uceleném hodnocení této významné etapy našich národních dějin, jež by bylo zasazeno do širšího kontextu dějinného vývoje. I když několik pokusů o takové hodnocení se již objevilo (např. K. Bartošek), na skutečně objektivní vylíčení této události čekala česká veřejnost přes šedesát let. Stalo se tak až přičiněním zasvěceného znalce dějin druhé světové války a odboje Stanislava Kokošky, který v syntetické monografii zúročil dlouholetý archivní výzkum tohoto tématu.

Autor svou práci rozčlenil do 14 kapitol, v nichž bez emocí, sevřeným a obsahově přesným stylem i srozumitelným jazykem představuje základní fakta o rozložení politických a vojenských sil v předvečer povstání i v jeho průběhu a o všem podstatném, co vypuknutí povstání předcházelo, co ovlivňovalo jeho podobu a co nakonec rozhodlo o tom, že povstání skončilo 8. května dohodou o odchodu německých jednotek z Prahy a okolí. Výklad končí příjezdem prvních jednotek Rudé armády do Prahy a již se nezabývá průběhem osvobozovacích bojů ani prvními dny existence osvobozeného města, stejně jako nepodává medailónky bojovníků a neplýtvá slovy na hodnocení významu povstání či na známé historické zvraty tohoto hodnocení, jež tragicky ovlivňovaly i životy hlavních aktérů. Střízlivý, věcný přístup k argumentaci vychází z dobré znalosti dobových dokumentů, na něž odkazuje obsáhlý poznámkový aparát a seznam literatury a archivních pramenů.

Právě v rozsáhlém využití archivních dokumentů tkví především síla a přesvědčivost Kokoškovy práce. Pečlivě prozkoumal fondy sedmi domácích archivů a dokázal v nich najít neotřelé doklady vrhající nové světlo na řadu problémů, z nichž mnohé jsme pod vlivem dosavadní literatury pokládali za již dostatečně zhodnocené. Základem výzkumu byly fondy k problematice domácího a zahraničního odboje ve Vojenském historickém archivu, s nimiž se důvěrně seznamoval již v době svého působení mezi vojenskými historiky. Podobné úsilí však věnoval i fondům institucí a organizací v Národním archivu, ať již se týkaly okupační správy, londýnského exilu či prvních let po válce. Oceňuji, že využil i neprávem opomíjené fondy vzpomínkových prací vzniklých z odbojářských soutěží. Týká se to rovněž dílčích dokumentů a pozůstalostí uchovávaných v jiných domácích archivech, včetně materiálů pražských retribučních soudů či materiálů poválečné státní bezpečnosti. Stálo by jistě zato ověřit, zda s odstupem let nenastal právě v této souvislosti nějaký výraznější posun ve zpřístupnění materiálů dnešního Archivu bezpečnostních složek. Pro Kokoškovu práci však bylo zvláště významné prozkoumání archiválií ve fondech Národních archivů USA a Velké Británie, jež ohledně tématu práce zůstávaly dlouho mimo realitu výzkumu. Jejich využití nyní umožnilo plasticky a v dlouhodobé perspektivě dokumentovat vztah Spojenců k přípravě povstání i k vývoji vojensko-strategických záměrů na osvobození Prahy. Škoda jen, že stejně relevantními materiály nebylo možné doložit postupy a záměry Sovětského svazu, neboť jeho archivní fondy týkající se této problematiky nebyly dosud historikům zpřístupněny. Tento handicap autor alespoň zčásti nahradil citacemi některých v Rusku vydaných dokumentů, monografií a vzpomínek.

Autorovi se velmi zdařile povedlo podat obraz přípravy i průběhu povstání v širokém kontextu dobové mezinárodní politiky, stejně tak dobře nastínil roli a místo povstání v přípravách válečných operací západních spojenců i Sovětského svazu. Právě zde mu nejvíce pomohly dokumenty ze západních archivů, takže mohl podrobně sledovat třeba vztah

britských činitelů k hodnocení československého domácího odboje, jež mělo mít zásadní význam pro poskytnutí vojenské pomoci plánovanému povstání a měnilo se i v souvislosti s povstáním na Slovensku a ve Varšavě. Pečlivě sledoval i všechny dramatické změny, jimiž procházely plány západních i východních spojenců ohledně osvobození Prahy, a všechny zákulisní machinace i otevřené názorové neshody a spory s tím spojené. Dovedlo jej to k závěrečnému konstatování, že sovětské vedení si stejně jasně jako Winston Churchill uvědomovalo, že pokud Prahu osvobodí západní spojenci, bude to mít na poválečnou orientaci Československa a jeho vlády zásadní vliv, a proto se snažilo takovému vývoji za každou cenu zabránit.

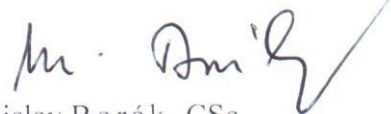
Autor poměrně obsírně představil i všechny varianty předpokládaných možností vývoje v závěrečném období války, jak se jimi zaobírali nacisté kolem K. H. Franka, nebo nově se organizující vedení domácího odboje. Bez obvyklého pathosu je pak vyličeeno Pražské povstání, na něž se odbojáři i okupanti dlouho předem připravovali, ale jehož spontánní výbuch je nakonec zaskočil. Připravené postupy se musely korigovat podle momentálního vývoje situace a schopnost improvizace patřila na obou stranách k nejučinnějším zbraním. Obvykle existovalo více možností vývoje, jeho aktéři se však museli rozhodovat bez znalosti souvislostí a se značně omezeným množstvím informací. Teprve s odstupem let lze jejich roli objektivně posoudit a interpretovat na pozadí oné mimořádně vzrušené doby.

Právě to se Stanislavu Kokoškovi jako prvnímu z českých historiků podařilo realizovat. Ve své práci přináší nejen četné nové pohledy na jednu ze stěžejních událostí našich novodobých dějin, ale zamýšlí se i nad variantami vývoje a dosud spornými tématy, přičemž se nebojí podat vlastní vysvětlení. Velmi cenné je zvláště zařazení popisovaných událostí do širšího proudu dějinného vývoje, což autor ostatně prokázal i v dalších stěžejních publikacích české historiografie věnovaných tomuto období – v dvousvazkové kolektivní monografii *Draze zaplacená svoboda* (2009) a v práci *Nultá hodina?* (2011), za niž byl oceněn prestižní historickou Cenou Jana Slavíka. Německé vydání jeho práce o Pražském povstání dobře reprezentovalo českou historiografii a možná i pomohlo odstranit některé tamní mýty o charakteru oněch událostí.

Tak zásadní položka české historiografie dobře obstojí i ve zkoušce časem, neboť ani po vydání nového pokusu o syntézu (V. Kural – Z. Štěpánek, 2008) se na ní nemusí skoro nic měnit. Některé významné dílčí sondy (J. Pecka, J. Marek, P. Žáček aj.) autor ještě stačil zachytit, ale ani ty novější (např. Z. Roučka 2003, J. Marek 2005, B. Kobliha 2005, T. Jakl 2010, I. Bednář 2010, O. Barényiová 2012 aj.) na hodnocení povstání moc nemění, i když obraz o něm samozřejmě dále rozšiřují. K formálním připomínkám patří doporučení, aby ze seznamu literatury byly zvláště vyčleněny paměti a vzpomínky, jak to bývá zvykem. Vzhledem k charakteru práce by autorovi patřně bylo možno vytknout i poněkud malou pozornost k vytyčení metodických zásad a koncepce práce, včetně kritické analýzy pramenné základny a literatury, a hodnocení dosavadního stavu řešení dané problematiky. Tyto momenty jsou v úvodní kapitole jen naznačeny, a posléze se objevují na řadě míst až přímo v textu, v němž se nachází i mnohé dílčí závěry, jež by mohly tvořit v práci chybějící závěrečné shrnutí. Vůbec však nepochybuji o tom, že autor je schopen tyto formální standardy vědecké práce dobře naplnit, jak již prokázal i v mnoha jiných odborných pracích.

Vzhledem ke zjevné vysoké odborné úrovni posuzované práce a jejímu přínosu k vědeckému poznání minulosti se domnívám, že práce splňuje nároky na disertační práce kladené a proto ji doporučuji k obhajobě.

V Ostravě, 23. května 2014.

Prof. PhDr. Mečislav Borák, CSc.

Ústav středoevropských studií

Fakulta veřejných politik Slezské univerzity v Opavě